Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 3
Mudârebe Finansmanı

Önsöz

Bu standart katılım bankaları ve faizsiz finans kuruluşları[1] tarafından gerçekleştirilen Mudârebe finansmanı işlemlerinin finansal tablolara alınması, ölçümü ve açıklanmasına ilişkin muhasebe kurallarını oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu standart aynı zamanda, önerilen muhasebe uygulamasının geliştirilmesine ilişkin fıkıh ilkelerinin detaylarını da sunmaktadır. Ayrıca Mudârebe finansmanının finansal tablolara alınmasıyla ilgili olarak değerlendirilen farklı uygulamaları ve seçilen uygulamanın gerekçesini açıklamaktadır.

[1] Bundan sonra katılım bankası veya katılım bankaları olarak ifade edilecektir.

Standart Metni

1 Standardın Kapsamı

Bu standart katılım bankasının fon sağlayıcı olarak gerçekleştirdiği Mudârebe finansmanı işlemlerine ve katılım bankasının Mudârebede kullanılmak üzere sağladığı sermayeye ilişkin işlemlere, söz konusu işlemlerin başlangıcından tamamlanmasına kadar geçen süreçte uygulanacaktır. Bu standart, katılım bankası Mudârebe sermayesi münhasıran kendi fonlarından, katılım bankasının kendi fonları ile kısıtlanmamış yatırım hesaplarının oluşturduğu birleştirilmiş fon havuzundan ya da kısıtlı yatırım hesaplarından finanse etmiş olmasına bakılmaksızın uygulanır. Bu standart, katılım bankasının Mudârebe kâr veya zararındaki payı ile ilgili işlemlere de uygulanır.

Bu standardın hükümlerinin, katılım bankasının ana sözleşmesiyle ya da faaliyet gösterdiği ülkedeki kanun ve düzenlemelerle ihtilaflı olması durumunda, söz konusu ihtilaf açıklanır. (Paragraf 1)

Bu standart aşağıdaki hususları kapsamaz:

a) Mudâribin (müşterinin) defterleri ve Mudârebe defterlerindeki Mudârebe işlemlerinin muhasebeleştirilmesi.
b) Katılım bankasının faizsiz finans hükümleri açısından Mudârebe olarak tanımlanan kısıtlanmamış yatırım hesapları fonlarını alması.
c) Katılım bankasının Mudârib ya da vekil olarak kısıtlı yatırım hesabı fonlarını alması.
d) Mudârebe fonunun zekâtı. (Paragraf 2)

2 Mudârebe Finansmanının Muhasebeleştirilmesi

2/1 2/1 Mudârebe sermayesinin sözleşme tarihinde finansal tablolara alınması

2/1/1 Mudârebe finansmanı sermayesi (nakdî veya aynî) Mudâribe ödendiğinde veya Mudâribin hesabına yazıldığında finansal tablolara alınır. (Paragraf 3)

2/1/2 Mudârebe sermayesinin taksitler halinde ödenmesinin kararlaştırılması durumunda her bir taksit ödemesi, ödeme zamanında finansal tablolara alınır. (Paragraf 4)

2/1/3 Mudârebe sözleşmesinin sona ermesinin gelecekte bir olayın meydana gelmesine bağlı olmasının veya gelecekteki bir zamana ertelenmesinin söz konusu olması ve Mudârebe sermayesinin ödenmesinin söz konusu olayın meydana gelmesine veya söz konusu zamanın gelmesine bağlı olması durumunda; Mudârebe sermayesi sadece Mudâribe ödendiğinde finansal tablolara alınır. (Paragraf 5)

2/1/4 Mudârebe finansmanı işlemleri katılım bankasının finansal tablolarında "Mudârebe Finansmanı" başlığı altında sunulur. Parasal olmayan varlık şeklinde sağlanan Mudârebe sermayesi, "Parasal Olmayan Mudârebe Varlıkları" adı altında finansal tablolarda sunulur. (Paragraf 6)

2/2 Mudârebe sermayesinin sözleşme tarihinde ölçümü

2/2/1 Katılım bankası tarafından nakdi olarak sağlanan Mudârebe sermayesi, ödenen tutar veya Mudâribin hesabına yazılan tutar üzerinden ölçülür. (Paragraf 7)

2/2/2 Katılım bankası tarafından ayni olarak sağlanan Mudârebe sermayesi (ticari amaçla kullanılacak varlıklar veya teşebbüste kullanılması amaçlanan parasal olmayan varlıklar), varlıkların gerçeğe uygun değeri (katılım bankası ve müşteri arasında mutabık kalınan değer) üzerinden ölçülür. Varlıkların değerlemesi sonucunda gerçeğe uygun değer ile defter değeri arasında fark ortaya çıkarsa bu fark, katılım bankasının kâr veya zararı olarak finansal tablolara alınır. (Paragraf 8)

2/2/3 Tarafların biri veya her ikisi tarafından katlanılan sözleşme giderleri (fizibilite çalışmaları veya diğer benzer giderler) her iki tarafça aksi kararlaştırılmadıkça Mudârebe sermayesinin bir parçası olarak kabul edilmez. (Paragraf 9)

2/3 Mudârebe sermayesinin sözleşmenin yapılmasından sonra raporlama dönemi sonunda ölçümü

2/3/1 Mudârebe sermayesi sözleşme tarihinden sonra Madde 2/2'de belirtildiği şekilde ölçülür. Ancak Mudârebe sermayesinin (varsa) katılım bankasına yapılan herhangi bir geri ödemesi, Mudârebe sermayesinden düşülür. (Paragraf 10)

2/3/2 Mudârebe sermayesinin bir kısmının, işin başlangıcından önce zarar veya diğer sebeplerden dolayı Mudâribin herhangi bir kasıt veya kusuru olmaksızın kaybedilmesi durumunda, bu zarar Mudârebe sermayesinden düşülür ve katılım bankasının zararı olarak dikkate alınır. Ancak, zararın işin başlangıcından sonra meydana gelmesi durumunda, Mudârebe sermayesinin ölçümü etkilenmeyecektir. (Paragraf 11)

2/3/3 Mudârebe sermayesinin tamamının Mudâribin herhangi bir kasıt veya kusuru olmaksızın kaybedilmesi durumunda Mudârebe feshedilir ve ilgili hesap kapatılarak ortaya çıkan zarar katılım bankasının zararı olarak dikkate alınır. (Paragraf 12)

2/3/4 Mudârebenin feshedilmesi veya tasfiye edilmesi ve Mudârebe sermayesinin (kâr veya zarar hesaplandıktan sonra) hesap kapatıldığında katılım bankasına ödenmemesi durumunda, Mudârebe sermayesi (kâr ve zarar hesaba katılarak) Mudâribden alacak olarak finansal tablolara alınır. (Paragraf 13)

2/4 Katılım bankasının Mudârebe kâr veya zararındaki payının finansal tablolara alınması

2/4/1 Bir raporlama dönemi içinde başlayıp sona eren Mudârebe finansmanı işlemlerinde, katılım bankasının işlemdeki payına ilişkin kâr veya zararı, tasfiye anında finansal tablolara alınır. (Paragraf 14)

2/4/2 Mudârebe finansmanının birden fazla raporlama döneminde devam etmesi durumunda katılım bankası ile Mudârib arasında kısmi ya da nihai yerine getirmenin sonucu olarak katılım bankasının her bir dönemde kârdan alacağı pay, kâr dağıtımı yapılması koşuluyla bankanın o döneme hesaplarında finansal tablolara alınır. Katılım bankasının herhangi bir dönemdeki zararları, bu zararların Mudârebe sermayesinden düşülmesi koşuluyla bankanın söz konusu döneme ait hesaplarında finansal tablolara alınır. (Paragraf 15)

2/4/3 2/3/4'te değinildiği üzere Mudâribin, tasfiye veya sözleşmenin yerine getirilmesini takiben katılım bankasının kârdan alacağı payı ödememesi durumunda, ödenecek kâr payı Mudâribden alacak olarak finansal tablolara alınır. (Paragraf 16)

2/4/4 Tasfiyeden kaynaklanan zararlar Mudârebe sermayesi azaltılarak tasfiye sırasında finansal tablolara alınır. (Paragraf 17)

2/4/5 Mudârib kendisine ait kasıt veya kusurlardan kaynaklanan zararları üstlenir. Bu zararlar Mudâribden alacak olarak finansal tablolara alınır. (Paragraf 18)

2/5 Açıklama hükümleri

2/5/1 Katılım bankasının bir raporlama dönemi içinde Mudârebe varlıklarının değerinde bir düşüşten dolayı bir karşılık ayırması durumunda söz konusu döneme ilişkin finansal tablo dipnotlarında açıklama yapılır. (Paragraf 19)

2/5/2 Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama'daki açıklama hükümleri dikkate alınır. (Paragraf 20)

3 Yürürlük Tarihi

Bu Standart 1 Ocak 2020 tarihinde ve sonrasında başlayan raporlama dönemlerinde uygulanır. (Paragraf 21)

Standardın Kabulü

Mudârebe Finansmanı Standardı, Kurul'un 3-5 Şubat 1996 (14-16 Ramazan 1416) tarihinde düzenlenen 10 uncu Kurul toplantısında kabul edilmiştir.

Kurul Üyeleri

1.	Abdul Malik Yousef Al Hamar	Başkan
2.	Noor ur Rahman Abid	Başkan Yardımcısı
3.	Dr. Ahmed Ali Abdallah	
4.	Anwar Khalifa Sadah	
5.	Dr. Hussein Hussein Shehata	
6.	Khalid Abdulla Janahi	
7.	Khalid Mahmood Saleem	
8.	Salah Eldin Ali Abu Naga	
9.	Dr. Abdul Sattar Abughoddah	
10.	Dr. Omar Zuhair Hafez	
11.	Mohammed Alawi Thiban	
12.	Mustapha Bin Hamat	
13.	Musa Abdel Aziz Shehadeh	
14.	Nabil Abdul Elah Nassief	

Ek (A)
Standardın Hazırlanma Sürecinin Kısa Tarihçesi

Mülga Finansal Muhasebe Standartları Kurulunun, Tahran'da, 8 Kasım 1992 (13 Cemaziyelevvel 1413) tarihinde düzenlenen 3 üncü toplantısında, aşağıdaki standartların hazırlanmasına başlama kararı almıştır:

1. Murâbaha ve Satın Alma Emriyle Murâbaha.
2. Müşâreke Finansmanı.
3. Mudârebe Finansmanı.

1993 yılının Şubat ayında, bu üç Standardı hazırlamak için mülga "Planlama ve İzleme Yürütme Kurulu" tarafından atanabilecek danışmanlardan oluşan bir liste hazırlanmıştır. Bu husus, 3-4 Mart 1993 (10-11 Ramazan 1413) tarihlerinde Mekke'de yapılan 28 inci Komite toplantısında sunulmuş; Mudârebe Finansmanı Standardının, fıkıh ve muhasebe açısından araştırılması için bir danışman seçilmiştir.

25 Mayıs 1993 tarihinde danışmana, standardı ve hükümlerini hazırlama görevi resmi olarak bildirilmiştir. Standardın ön çalışması, Bahreyn'de 23 Eylül 1993 (6 Rebiyülahir 1414) tarihinde düzenlenen 31 inci Komite Toplantısı'nda tartışılmıştır. Komite üyeleri standart hakkındaki görüşlerini ve bazı detayları paylaşmış; danışmandan bunları dikkate alması istenmiştir. Çalışmanın fıkıh ve muhasebe kısımlarının düzeltilmiş hâli Kasım 1993'te (Cemaziyelahir 1414) hazırlanmıştır.

Komite 18 Aralık 1993 (4 Recep 1413) tarihinde danışmandan; standart için toplanacak verileri, çalışmanın yapılacağı ülkeleri ve çalışmaya dâhil olacak katılım bankalarının sayısını içeren bir saha araştırması planı hazırlamasını istemiştir.

Plan ve saha çalışması anketi Ocak 1994'te (Şaban 1414) hazırlanmış ve Komite'nin Mekke-i Mükerreme'de 28 Şubat 1994 (18 Ramazan 1414) tarihinde düzenlediği 32. toplantısında tartışılmıştır. Komite üyeleri ve danışmanlar, belirlenen ülkelerde katılım bankalarına anket göndermek üzere görevlendirilmiştir. Aynı zamanda her üyeden anketlerin takibini yapması, anketleri toplaması ve tamamlanmış anketleri Kurula göndermesi talep edilmiştir.

Saha çalışması anketine Nisan-Eylül 1994 (Zilkade 1414-Rebiülahir 1415) döneminde verilen yanıtlar aşağıdaki katılım bankalarından toplanmıştır:

1. Bahreyn Katılım Bankası
2. Faysal Katılım Bankası- Bahreyn
3. Al Baraka Katılım ve Yatırım Bankası- Bahreyn
4. Tadamon Katılım Bankası- Sudan

5. Omdurman Ulusal Bankası- Sudan
6. Khartoum Bank- Sudan
7. Al Shmal Katılım Bankası- Sudan
8. Faisal Katılım Bankası- Mısır
9. Uluslararası Yatırım ve Kalkınma Katılım Bankası- Mısır
10. Mısır Suudi Finans Evi
11. Katar Katılım Bankası
12. Al Rajhi Bankacılık ve Yatırım Şirketi
13. Ürdün Katılım Bankası
14. Dubai Katılım Bankası

Mülga Finansal Muhasebe Standartları Kurulu'nun Bahreyn'de 26 Nisan 1994 (16 Zilkade 1414) tarihinde düzenlediği 6. toplantısında, muhasebe uygulamalarına ilişkin ön tavsiyeler bir not halinde Kurula sunulmuştur. Kurul üyeleri bu öneriler üzerine yorumlar yapmıştır.

Danışman, Kurul toplantısında yapılan yorumlar ışığında taslağı, fıkıh ve muhasebe açısından revize etmiştir. Revize taslak Haziran 1994'te (Muharrem 1415) yayımlanmıştır. Komite 10-11 Ağustos 1994 (3-5 Rebiülevvel 1415) tarihlerinde Kahire'de düzenlenen 36. Toplantısında, standardın fıkıh ve muhasebe yönlerinin taslağını tartışmış, çalışmanın revize taslağının hazırlanmasında temel teşkil eden yorum ve eklemelerde bulunmuştur. Revize taslak Kasım 1994'te (Cemaziyelevvel 1415) tamamlanmış ve 27-29 Aralık 1994 (25-27 Cemaziyelahir) tarihlerinde Bahreyn'de düzenlenen 38. Komite toplantısında Komite'ye sunulmuştur.

Bu toplantıda, Komite'nin üzerinde anlaştığı alternatifler ışığında danışmandan standardın nihaî taslağını hazırlaması talep edilmiştir.

Danışma Komitesi 6-7 Şubat 1995 (7-8 Ramazan 1415) tarihlerinde Mekke'de düzenlenen toplantıda standardı fıkıh açısından tartışmış ve bazı düzeltmelerin yapılması kaydıyla onaylamıştır.

Standardın nihai taslağı, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nun Muhasebe Standartları Komitesi'nin Bahreyn'de 24-26 Haziran 1995 (26-28 Muharrem 1416) tarihlerinde düzenlediği toplantıda tartışılmıştır. Muhasebe Standartları Komitesi nihai taslağı revize ederek Danışma Komitesine sevk etmiştir; Komite de taslakta bazı değişiklikler yaparak 29-30 Haziran 1995 (1-2 Safer 1416) tarihlerinde Bahreyn'de düzenlediği toplantıda taslağı kabul etmiştir.

Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu, 19-21 Eylül 1995 (24-26 Rebiülahir 1416) tarihlerinde toplanmış, nihai taslağı tartışarak gerekli değişiklikleri yapmıştır. Kurul, bir dinleme oturumunda nihai taslağı tartışmak ve nihai taslak hakkındaki yorumlarını almak üzere taslağın uzmanlara ve ilgili taraflara gönderilmesine karar vermiştir. Bu oturum 17-18 Aralık 1995 (25-26 Recep 1416) tarihlerinde Bahreyn'de düzenlenmiştir. Görüş alma oturumuna;

merkez bankalarından, katılım bankalarından, muhasebe şirketlerinden, faizsiz finans uzmanlarından, akademisyenlerden ve bu alana ilgi duyan diğer kişilerden oluşan 40'tan fazla kişi katılmıştır. Muhasebe Standartları Komitesi üyeleri, görüş alma oturumundan önce alınan yazılı görüşlere ve bu oturumda ifade edilen sözlü yorumlara cevap vermiştir.

Muhasebe Standartları Komitesi, nihai taslakla ilgili yapılmış yorumları tartışmak için 12-13 Ocak 1996 (20-21 Şaban 1416) tarihlerinde bir toplantı yapmıştır. Komite görüş alma oturumunda gerçekleşen tartışmalar ışığında gerekli gördüğü değişiklikleri yapmıştır.

Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu, önerilen standardı 3-5 Şubat 1996 (14-16 Ramazan 1416) tarihlerinde düzenlenen 10 uncu toplantısında kabul etmiştir.

Ek (B)
Mudârebe Finansmanı İşlemlerine İlişkin Fıkıh Kuralları

1 Mudârebenin Şartları ve Unsurları

1/1 Sözleşmenin iki tarafı bulunmaktadır: Fon sağlayıcı ve Mudârib. Her iki taraf da asil ve vekil olarak hareket etmeye uygun olmalıdır.

1/2 "Teklif ve Kabul" ifadeleri - her iki tarafın da sözleşme akdetmeye istekli olduklarını belirten bu ifadeler aşağıdakilere uygun olmalıdır:

1/2/1 Sözleşme lafzı, sözleşmenin amacını açık veya zımni şekilde belirtmelidir.

1/2/2 Teklifin kabulü, her iki tarafın da sözleşmeye ilişkin anlaşmayı müzakere ettiği süre zarfında gerçekleşmesine bağlıdır. Ancak, bir taraf teklifin şartlarını reddederse veya anlaşma yapılmadan önce sözleşmenin müzakeresinin yapıldığı yeri terk ederse, kabul geçerli değildir.

1/2/3 Kabul, Teklif ile aynı şartlarda olmalıdır.

Sözleşme, sözlü olarak veya sözleşmenin yazıya dökülmesi ve imzalanması ile mümkündür. Sözleşmenin yazışma yoluyla veya faks veya bilgisayar gibi modern iletişim araçlarının kullanılmasıyla da yapılmasına izin verilir. İslam Konferansı Örgütü ve İslam Fıkıh Akademisi buna onay vermektedir.

1/3 Sermaye: Mudârebe faaliyetine yatırım yapmak amacıyla Mudâribe fon sağlayıcısı tarafından verilen parasal tutardır. Aşağıdaki koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir:

1/3/1 Sermayenin tutarı ve türü (örneğin para birimi) bilinmelidir.

1/3/2 Sermaye nakit olmalıdır. Ancak, Hanbeliler tarafından Mudârebe sermayesinin ticari amaçla kullanılacak varlıklar (örneğin stok) şeklinde sağlanması kabul edilir. Sözleşmenin yapıldığı tarihte, bu varlıkların değeri veya tarihi maliyeti Mudârebe sermayesi olarak kabul edilir.

Hanbeliler parasal olmayan varlıkların (örneğin uçak, gemi) Mudârebe sermayesi olarak sağlanmasına izin vermektedir. Mudârib bu varlıklara yatırımını yapar ve yatırım getirilerini fon sağlayıcılarla paylaşır. Mudârib, varlıkları sözleşme döneminin sonunda fon sağlayıcısına iade etmelidir.

1/3/3 Sermaye borç biçiminde olamaz (üçüncü bir tarafın veya Mudâribin borcu). Aksine, sermaye nakdî veya aynî olarak kullanılmak üzere hazır olmalıdır.

1/3/4 Mudârebe sermayesi Mudâribe ödenmelidir. Fakihlerin ödemeyi neyin oluşturduğuna ilişkin farklı görüşleri vardır. Bazı Fakihler, ödemenin fon sağlayıcıdan Mudâribe fon transferi şeklinde olması gerektiği görüşündeyken, diğerleri ödemenin Mudâribin sermaye üzerinde tasarruf sağlaması anlamına geldiği görüşündedir. Ancak sözleşme bütün sermaye nazarında yapılabilir ve Mudâribe ödeme de birden fazla taksitle yapılabilir.

1/4 Kâr, kazancın sermayeyi aşan kısmıdır. Kâr, Mudârebenin nihaî amacıdır. Kâr ile ilişkili olarak aşağıdaki koşullar sağlanmalıdır:

1/4/1 Kâr her iki taraf için de mevcut olmalıdır ve hiçbir taraf kâra diğeri sahip olmadan sahip olmamalıdır.

1/4/2 Her bir tarafın nisbi kâr payı, sözleşmenin yapıldığı tarihte bilinmeli ve kârın bir yüzdesi olarak belirlenmelidir. Mudâribin payı, sözleşme sırasında açıkça belirtilmelidir. Ancak, iki taraf arasındaki kar dağıtımının oranının, müteakip bir zamanda değiştirilmesinin mümkün olduğu bilinmelidir.

1/4/3 Fon sağlayıcı Mudârebede katlanılan bütün zararları karşılar ve bu zararlar Mudâribin kasıt ve ihmalinden kaynaklanmadığı sürece, Mudârib zararın hiçbir kısmından sorumlu değildir.

1/5 İş, fon sağlayıcısının sağladığı sermaye karşılığında Mudârib tarafından sağlanan katkıyı temsil eder. İş, bu bağlamda Mudârebenin yönetimiyle ilişkilidir. Bu tür bir iş için aşağıdaki koşullar geçerlidir:

1/5/1 İş, fon sağlayıcısının müdahalesi olmaksızın Mudâribin münhasır hakkıdır. Ancak Hanbelîler fon sağlayıcısının işe katılımına izin verir.

1/5/2 Fon sağlayıcısı Mudâribin faaliyetini Mudârebenin amacına (yani kâra) ulaşmasını engelleyecek şekilde kısıtlamamalıdır.

1/5/3 Mudârib, Mudârebe ile ilgili faaliyetlerinde faizsiz finans hükümlerini ihlâl etmemeli ve faaliyetin yürürlükteki mevcut uygulamasına uymalıdır.

1/5/4 Mudârib, şartların Mudârebe sözleşmesiyle çelişmemesi koşuluyla, fon sağlayıcısı tarafından belirlenen şartlara uymalıdır.

2 Mudârebenin Kuralları

2/1 Mudârebenin belirli bir dönemle sınırlandırılması

Bazı Fakihler, Mudârebenin belirli bir süre için sınırlandırılmasına izin verirken, diğerleri Mudârebe sözleşmesinin kalıcı olarak bağlayıcı olmadığı gerekçesiyle, yani her iki tarafın da sözleşmeyi istediği zaman iptal etme hakkı olduğundan, buna izin vermemektedir.

2/2 Sözleşmeyi gelecekteki bir konuya veya olaya bağlı olarak yapmak

Sözleşmenin gelecekteki konu veya olay gerçekleşene kadar uygulanmaması kaydıyla bazı Fakihler buna izin vermektedir.

2/3 Mudârebede Teminat

Teminat, her durumda Mudâribin sermayeyi mal sahibine iade etme sorumluluğunu ifade eder. Mudâribin fonun sahipliğini alması güvene dayalı olarak gerçekleştiğinden ve güvenilir kişinin ihlâli veya ihmali haricinde fonu garanti altına almayacağından, bu caiz sayılmamaktadır. Ancak bazı Fakihler fon sahiplerinin, Mudâribin ihmali ya da ihlâline karşı Mudâribden teminat istenmesine izin vermektedir. Buna ihanet garantisi adı verilir. Malikî âlimlerin bazıları da Mudârebe dışından bir üçüncü tarafın teminat verebileceğini belirtmektedir. İslam Fıkıh Akademisi, buna bazı koşullar altında onay vermektedir.

2/4 Mudârebede işe ilişkin hükümler

2/4/1 Faaliyet türü. Şafiiler Mudârebeyi yalnızca ticaretle sınırlı tutarlar. Ancak başka Fakihler ticari, sınai, zirai aktiviteler ve hizmetler gibi her tür kâr amaçlı faaliyete izin vermektedir.

2/4/2 Mudârebe fonlarına ilişkin Mudâribin faaliyetlerinin sınırları:

a) Sözleşme uyarınca Mudâribin yerine getirme hakkı olan faaliyetler. Bunlar faaliyetin ana ve yan işleridir.
b) Mudâribin genel bir vekâlet yetkisi ile yerine getirme hakkına sahip olduğu faaliyetler. Bunlar ana faaliyetle ilişkisi olmayan, ancak yatırım sürecine yardımcı olan faaliyetlerdir; örneğin Mudârebe fonlarının Mudâribin kendi fonlarıyla birleştirilmesi.
c) Mudâribin, fon sağlayıcısının açık izni dışında gerçekleştirme hakkı bulunmadığı faaliyetler. Örneğin, fonların iadesine yol açmayan faaliyetler; Mudârebe fon hesabından borçlanma gibi fon sağlayıcıları üzerinde yeni yükümlülüklerin oluşturulması.

2/4/3 Mudârebede fon sağlayıcısının faaliyetleri

a) Karar almaya ilişkin faaliyetler; örneğin satma ve satın alma. Fakihlerin çoğunun görüşüne göre bu işler sözleşmede öngörülmeyebilir. Bununla birlikte, fon sağlayıcısı böyle bir işi sözleşmede öngörülmemesine rağmen gerçekleştirse bile, bazı Fakihler buna izin verir. Çünkü fon sağlayıcısı işi Mudâribin yetkisi altındayken gerçekleştirilmiştir.
b) Fon sağlayıcıdan hizmet satın alımı; örneğin depolama ve nakliye hizmetleri. Bazı Fakihler buna izin vermektedir.

c) Fon sağlayıcının Mudârib ile birlikte Mudârebe fonlarını kullanarak işlem yapması: örneğin satma ve satın alma. Bazı Fakihler buna izin vermektedir.
d) Mudârebe fonlarıyla ilgili sahada veya ofiste gözetim faaliyetlerine herhangi bir yeterlilik aranmaksızın izin verilebilir.

2/5 Kâra ilişkin hükümler

2/5/1 Kârın gerçekleşmesi

Kârın gerçeklemesi, Mudârebede kâr elde edildiğinin kabul edildiği zamandır. İslam Fıkıh Akademisi'ne göre, "Kâr gerçekleştiğinde alınır, açıklandığında veya yeniden değerlemeyle sahip olunur ve sadece dağıtımı yapıldığında ödenebilir hale gelir". [2]

2/5/2 Kâra hak kazanma

Hanefiler ve bazı Şafiler kârın gerçekleşme esasına göre finansal tablolara alınması gerektiğini söylemektedir; ancak Malikiler ve bazı Hanbeliler, kârın yalnızca iki taraf arasında dağıtıldığında; yani nakit esasına uygun olarak finansal tablolara alınması gerektiğine inanmaktadırlar.

2/5/3 Kârın dağıtılması

Kârın dağıtılması, kârın gerçekleşmesine, dağıtım esasına ilişkin mutabakata ve sermayenin fon sağlayıcısına iade edilmesine bağlıdır. Ancak iki tarafın da kârın sermayeye iade edilmeden, Mudârebe süresi içinde dağıtılması konusunda mutabakata varmış olması durumunda Fakihlerin çoğu bu dağıtıma izin vermektedir. Bununla birlikte, Fakihler, her iki taraf için dağıtılan kârın sahipliğinin kalıcılığı üzerinde, yani gelecekteki zararların dağıtılan kârlardan ne ölçüde karşılanabileceği hakkında, farklı fikirlere sahiptir. Böyle bir durumda Mudâribden kendisine dağıtılan kârdan bu zararları karşılaması istenir ve fon sağlayıcıya dağıtılan miktar da sermayeden düşülerek muhasebeleştirilir.

2/6 Zarara ilişkin hükümler

2/6/1 Daha önce de belirtildiği gibi, zararlar fon sağlayıcı tarafından karşılanır ve bu zararlar Mudâribin kasıt ve ihmalinden kaynaklanmadığı sürece, Mudârib zararın hiçbir kısmından sorumlu olmaz. Fakihler bu konuda hemfikirdir.

2/6/2 Mudârebenin tasfiyesindeki net zararlar Mudârebe sermayesinde azalma olarak ele alınır ve Mudârib sermayenin kalanını zarar düşüldükten sonraki tutar üzerinden öder. Bütün Fakihler bu konuda hemfikirdir.

[2] İslami Fıkıh Akademisi Karar no. (5) para. 7,Mukârede tahvilleri yatırım sertifikalarına ilişkin Akademinin dördüncü oturumu Cidde, 18–23 Cemaziyelahir 1408 Hicri. 6–11 Şubat 1988 Miladi.

2/6/3 Devam eden bir Mudârebe boyunca katlanılan dönemsel zararlar, varsa iki taraf arasında önceden kazanılmış ve dağıtımı yapılmamış kârdan indirilir. Bütün Fakihler bu konuda hemfikirdir.

2/6/4 Devam eden bir Mudârebede önceden kazanılmış ve dağıtımı yapılmamış kârla kapatılamayan dönemsel zararlar, kâr gerçekleşene ve bu zararlar kapatılana kadar askıda kalır. Zararlar karşılanana kadar bu kârlar dağıtılmaz. Daha sonra herhangi bir kazanç elde edilmezse veya kazanılan kazançlar sözleşmenin bitimine kadar bu zararları karşılamazsa, zararlar 2/6/2'de belirtildiği gibi muhasebeleştirilir. Bütün Fakihler bu konuda hemfikirdir.

2/6/5 Devam eden Mudârebe sürecinde katlanılan ve öncesinde kazanılmış ve dağıtılmış kârların bulunduğu dönemsel zararlar, dağıtılmış kârın kalıcı olmaması ilkesine uygun olarak tazmin edilir.

2/6/6 Mudârebe fonunun kaybı. Mudârebe fonunun tamamı faaliyetin başlangıcından önce veya sonra kaybedilirse; katlanılan zarar Mudâribin kasıt veya ihmalinden kaynaklanmadığı müddetçe olağan zarar olarak muhasebeleştirilir ve fon sağlayıcı tarafından karşılanır.

2/7 Mudâribin ihlâline ilişkin hükümler

Mudârib, sözleşmenin şartlarını ve amaçlarını veya fon sağlayıcı tarafından belirtilmiş kısıtlamaları ihlâl etmesi durumunda, suistimalden suçlu olacaktır ve statüsü de fon hâmilinden garantöre dönüşecektir; yani fonların mülkiyeti bakımından, Mudârebe Mudâribin borcuna dönüşecektir. Mudâribin ihlâle rağmen fonları elden çıkarması ve kâr elde etmesi durumunda, bazı Fakihler bu tür tüm kârın fon sağlayıcısına ait olması gerektiğini söylerken, diğerleri de tümünün Mudâribe ait olduğunu söylemektedir. Bir diğer grup ise bu tür bir kârın iki taraf arsında paylaşılması gerektiğini dile getirmektedir.

2/8 Mudârebenin iptaline ilişkin hükümler

Bir Mudârebenin hüküm ve koşullarından birinin yerine getirilmemesi nedeniyle iptal edilmesi durumunda, fon eski Mudâribin mülkiyetinde kalmaya devam eder; zira Mudârib bir çalışan haline gelecek ve iptal edilen Mudârebe fonuyla ilgili faaliyetleri geçerli ve etkili kabul edilebilecektir. Söz konusu eylemlerin kârın gerçekleşmesine yol açması durumunda, bazı Fakihler bu kârın tamamının fon sağlayıcıya ait olacağını ve eski Mudâribin benzer faaliyetlerdekine eşdeğer ödeme alacağını söylerken; diğerleri eski Mudâribin eşdeğer işe karşılık ödeme veya sözleşmede belirtilen kâr payından hangisi daha düşük tutardaysa onu alması gerektiğine inanmaktadır. Ancak, diğer Fakihler, Mudâribin benzer faaliyetlerde kazanılanlara eşdeğer bir kâr yüzdesini alacağı görüşündedir.

2/9 Mudârebenin sonlandırılmasına ilişkin hükümler

Mudârebe iki tarafın da onayıyla ya da tüm fonların kaybedilmesi veya taraflardan birinin vefatı gibi bir mücbir sebep dolayısıyla feshedilir. Buna ilişkin hükümlerden bazıları aşağıdaki gibidir:

2/9/1 Mudârib, sermayeyi fon sağlayıcısına iade eder. Ancak Mudâribin sermayeyi iade etmemesi durumunda Mudârib temerrüde düşmüş kabul edilir, fonlar kendisinin teminatı altına girer ve Mudârebe fonu; Mudârebeden, Mudâribin borcuna dönüşür.

2/9/2 Mudârebenin feshi ve fonların bir kısmının ya da tamamının henüz satılmayan varlıklarda bulunması durumunda; iki tarafın söz konusu varlıkların derhal satışında anlaşması, varlıkları kendi aralarında bölüşmesi veya birinin varlıkları alması ve diğer tarafa nakit değerlerinin adil bir payını vermesi kabul edilebilir. Ancak, iki tarafın malları derhal satmak veya belirli bir sürenin bitimine kadar beklemek konusunda farklı görüşleri ve kâr beklentisi varsa Mudâribin görüşü; yoksa fon sağlayıcının görüşü geçerli olur.

Ek (C)
Standardın Nedenleri

Planlama ve Takip İcra Komitesi (Komite) faizsiz finans muhasebe standartlarını ve hedeflerini, ayrıca katılım bankalarının faaliyet gösterdiği ülkelerde hükümetlerin ve özel kurumların muhasebe standartları oluşturmadaki rollerini tanımlamak için saha çalışması yapmak üzere danışmanlar görevlendirmiştir.

Bu saha çalışmalarına, acil ihtiyaç duyulan ve Finansal Muhasebe Standartları Kurulu tarafından öncelik verilmesi gereken standartların belirlenmesi dâhil edilmiştir. Çalışma aşağıdaki standartların erken hazırlanması gerekliliğini ortaya koymuştur:

a) Murâbaha ve Satın Alma Emriyle Murâbaha.
b) Müşâreke Finansmanı.
c) Mudârebe Finansmanı.

Mülga Finansal Muhasebe Kararı 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşları için Finansal Muhasebe Amaçları (Amaçlar Kararı) ve mülga Finansal Muhasebe Kararı 2: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşları için Finansal Muhasebe Kavramları (Kavramlar Kararı) hazırlanırken, danışmanlardan önemli olduğu düşünülen ve öncelik verilmesi gereken dokuz standardı önermeleri istenmiştir. Danışmanlardan, önerilen standartları öncelik sırasına koymaları da istenmiştir.

Yukarıda belirtilen üç standart, Standartlar Kurulu'nun Tahran'da 8 Kasım 1993 (13 Cemaziyelevvel 1413) tarihinde düzenlenen üçüncü toplantısında alınan finansal araçlara ilişkin standartların oluşturulmasına öncelik vermeye yönelik kararına uygun şekilde seçilmiştir.

Mudârebe hem katılım bankasının yatırım hesabı sahipleriyle hem Mudârebe finansmanı talep edenlerle ilişkileri açısından katılım bankacılığının temel taşı olarak görülmektedir. Bununla birlikte saha çalışması; katılım bankalarının, Mudâribe teslim edilen fonların güvenli bir şekilde kullanımını temin edebileceği şekilde müdahale etmelerinin mümkün olmaması sebebiyle, çok fazla Mudârebe işlemi yapmadıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu sorunun üstesinden gelmek için Mudârebe fonlarıyla ilgili faaliyetlere ilişkin güvenilir bilgi mevcut olmalıdır. Bu nedenle, sağlam kontrollere dayanan bir Mudârebe standardının hazırlanması, bu bilgilerin elde edilmesine yardımcı olabilir. Katılım bankasının fon sağlayıcı olarak rolünü yansıtan bu standardın, katılım bankasının Mudârib olarak rolünü yansıtan gelecekteki bir standardın hazırlanmasını büyük ölçüde etkilemesi beklenmektedir.

İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kuruluşu'nun bazı katılım bankaları üzerinde yürüttüğü saha çalışması anketine verilen yanıtlar, Mudârebe finansmanı işlemlerinin ölçümü ve finansal tablolara alınması açısından katılım bankaları arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Yanıtlar ayrıca sunum ve açıklama yöntemlerinde de farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Muhasebe yöntemlerinde ve açıklamalardaki bu tür farklılıklar çeşitli etkilere yol açmaktadır. Bir katılım bankasının gerçekleşen kârını bir diğerinin kârıyla karşılaştırmak zor

olabilmektedir. Bu durum katılım bankasının ürettiği bilgileri finansal tablo kullanıcıları açısından daha az faydalı hale getirebilir. Bu tür farklılıklar ayrıca, bir yandan kâr veya zararın kısıtlanmamış yatırım hesapları ile ortaklar arasında paylaştırılması, diğer yandan kâr veya zararın kısıtlanmamış yatırım hesaplarının sahipleri arasında dağıtımı olmak üzere, birlikte finanse edilen işlemlerin sonuçlarının bölüştürülmesini etkileyebilir.

Diğer taraftan, kârların finansal tablolara ve açıklanmasına ilişkin muhasebe uygulamalarının standartlaştırılması, Amaçlar Kararının şu tarz hükümleriyle uyumludur: Faizsiz finans ilkelerine ve faizsiz finansın hakkaniyet, hayırseverlik ve İslami iş ahlakına uygun hareket etme anlayışlarına göre tamamlanmamış işlemler veya diğer olaylardan ortaya çıkan haklar dâhil ilgili tüm tarafların hak ve yükümlüklerinin belirlenmesi; katılım bankalarının finansal raporlarını kullanan taraflara katılım bankalarıyla yaptıkları işlemlerde meşru kararlar almalarını sağlamak üzere faydalı bilgi sunulması.

Ek (D)
Sonuçların Dayanağı

Mülga Planlama ve İzleme Yürütme Komitesi ve mevcut Muhasebe Standartları Komitesi, toplantılarında özellikle ön çalışmada[3] sunulan alternatifler dâhil olmak üzere, Mudârebe finansmanının muhasebe uygulaması açısından kabul edilebilecek bir dizi alternatifi incelemiştir. Muhasebe Standartları Komitesi; Amaçlar Kararı ve Kavramlar Kararı'nın hükümlerine uygun olduğu görülen alternatiflerin kabul edilmesini tavsiye etmiştir.

Mudârebenin hukuki niteliği, iki tarafın varlığıyla belirlenir. Taraflardan biri fon sağlar, diğeri işi yerine getirir. Katılım bankaları Mudârebeyi, yatırım hesabı sahipleriyle ve Mudârebe finansmanı talep edenlerle arasındaki ilişkilerde kullanmaktadır. İkinci durumda katılım bankası üçüncü taraflara Mudârebe finansmanı sağlama konusunda yatırım hesabı sahipleriyle Mudârib olarak, hissedarlar için vekil olarak ikili bir rol oynamaktadır. Buna rağmen, katılım bankasının, defterlerinde yatırım hesabı sahiplerinin fonlarıyla Mudârib olarak muhasebeleştirilmesi, Mudârib olarak veya finansman talep edenlere fon sağlayıcı olarak muhasebeleştirilmesi uygulaması arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu fark bu standardın kapsamının belirlenmesinin esasını teşkil etmektedir; yani bu standart yalnızca katılım bankasının mevcut kaynaklarının bir kısmını Mudârebe finansmanı olarak yatırması vasıtasıyla, fon sağlayıcı rolü üstlenmesini içermektedir.

Mudârebe Sermayesinin Sözleşme Tarihinde Finansal Tablolara Alınması ve Ölçümü

Sermayenin miktar ve kalitesinin bilinmesi bir faizsiz finans kuralıdır. Bu kural, Mudârebe finansmanının katılım bankasının defterlerinde sunumundaki değerinin esasını temsil etmektedir.

Ayrıca, sermayenin nakdi olması şarttır. Çağımıza uygun bir görüşe göre, sermaye ayni (ticari amaçla kullanılan varlıklar) olabilir ve iki taraf arasında mutabakata varılması durumunda, bu varlıkların sözleşme esnasındaki değeri Mudârebe sermayesi olacaktır. Bu, sözleşme sırasında Mudârebe sermayesinin miktarının belirlenme esasını temsil eder. Sermaye kullanıma hazır parasal olmayan varlıklar şeklinde de olabilir ve daha güvenilir olması nedeniyle söz konusu varlıkların sözleşme esnasındaki gerçeğe uygun değeri Mudârebe sermayesi olarak kabul edilir.

Sermaye Mudâribe ödenirken, bu ödemenin, Mudâribin fiziksel olarak bu fonları alması gerekmeksizin elden çıkarabilmesini sağlayacak şekilde gerçekleşmesi de bir faizsiz finans kuralıdır. Bu, Mudârebe tutarının Mudârebe fonlarında tutulması esasını temsil eder ve Mudâribin gayrikabili rücu şekilde katılım bankasının onayı olmaksızın buradan meblağ çekebilmesini sağlar.

3 Muhammad Abdul-Halim Umar, "Study of the Juristic and Accounting Aspects of the Mudaraba Standard", Accounting and Auditing Organization for Islamic Finance Institutions, 1415 Hicri. – 1994 Miladi.

Katılım bankasının Mudârebe sermayesi olarak sunduğu parasal olmayan varlıkların ölçümünde tarihi maliyet esasının kullanmamasının iki sebebi vardır. Bunlar:

1- Sözleşmede tarafların üzerinde mutabakata vardıkları değerin kullanılması, Amaçlar Kararı'nda öngörülen finansal muhasebe hedeflerinden birini gerçekleştirir. (Paragraf 36)

2- Parasal olmayan varlıkların değerlemesine ilişkin sözleşmenin taraflarının üzerinde mutabakata vardıkları değerin kullanılması; Kavramlar Kararı'nda öngörülen sunumda gerçeğe uygunluk kavramının uygulanmasını sağlar. (Paragraf 112)

Mudârebe Sermayesinin Sözleşmeden Sonra Ölçümü

Mudârebe sermayesinin ölçümünde katılım bankasının sözleşme yapıldıktan sonra belirttiği tarihi maliyet esasının kullanımı (yani sonradan yeniden değerleme yapılmasından kaçınılması), Mudârebe sermayesinin ve kârın belirlenmesi için hesabın sona erdirilmesine kadar korunmasına ilişkin uygulanan faizsiz finans kurallarından biridir. Kâr, başlangıç Mudârebe sermayesinin üstüne kazanılan tutardır. Bu aynı zamanda Kavramlar Kararı'nda muhasebe ölçümüne yapılan atıfa da uygundur. (Paragraf 98)

Katılım Bankasının Mudârebe Kâr veya Zararındaki Payının Finansal Tablolara Alınması

Mudârebe finansmanının birden fazla raporlama döneminde devam etmesi durumunda, kısmen ya da nihaî olarak sonlandırma sonrasında ortaya çıkan dönem kârı, kârların dağıtılması koşuluyla finansal tablolara alınır; dönem zararı ise bu zararların Mudârebe sermayesinden düşülmesi koşuluyla finansal tablolara alınır. Bu da dönemsellik ilkesiyle uyumludur (Kavramlar Kararı, Paragraf 74); bu ilke finansal raporların, Amaçlar Kararı'nda belirtildiği şekilde, tarafların her birinin haklarının ve yükümlülüklerinin belirlenmesi amacını gerçekleştirecek şekilde hazırlanmasını mümkün kılar. (Paragraf 33)

Bu uygulama Fakihlerin, hesabın sonlandırılmasından sonra, fon sağlayıcı ve Mudâribe dönemsel olarak dağıtılan kârın sahipliğinin kalıcı olacağına yönelik yaygın görüşle tutarlıdır. Bu, katılım bankasının kâr payının gelir tablosunda sunulması esasını temsil eder; zira bu kârlar katılım bankası tarafından gerçekleşmiş kâr olarak kabul edilir ve bunların mülkiyeti tespit edilir.

Zararın, özellikle Mudâribin kasıt veya ihmalinden kaynaklanmıyorsa; fon sağlayıcısı tarafından karşılanması bir faizsiz finans kuralıdır. Bu, dönem sonundaki net Mudârebe zararının katılım bankasının gelir tablosuna alınmasının ve Mudârebe sermayesinin zarar tutarı kadar azaltılmasının esasını temsil eder.

Mudârebe sırasında meydana gelen dönemsel zararlar da dağıtılmayan kârlardan indirilir. Mudârebe fonunun tamamının veya bir kısmının kullanılmaya başlanmadan önce kaybedilmesi durumunda, bu durum sermaye kaybı olarak değerlendirilir. Bu husus, katılım bankasının fon sağlayıcı olarak zararları meydana geldikleri dönemde finansal tablolara alması ve Mudârebe sermayesinin de zararın tutarı kadar azaltılması esasıdır. Çünkü bu durumda zarar, Mudârebenin kapsamının ötesinde meydana gelmiştir; bu sebeple emanet fonlardan zarar olarak düşünülür ve finansal tablolara alınması normal Mudârebe fonlarındaki gibi ertelenemez.

Ancak, Mudârebe fonu kullanıldıktan sonra, Mudârebe sermayesinin bir kısmındaki kayıp her ne kadar fon sağlayıcının (katılım bankası) sorumluluğunda olsa da Mudârebe sermayesinin ölçülen ilk tutarını değiştirmeyecektir. Bunun sebebi, kaybın Mudârebe devam ederken meydana gelmesidir; yani başlangıç sermayesi belirlenmiş ve kullanılmıştır, buna uygun olarak Mudârebe sermayesi Mudârebe dönemi boyunca olduğu gibi kalmalı ve kayıplar, gelecekte edinilen kârlar dağıtılmadan bu kârlardan karşılanmalıdır.

Mudâribin temerrüde düşmesi ve sözleşmenin sonunda katılım bankasına sermayeyi iade etmemesi durumunda Mudârib fonların garantörü haline gelir. Bir dönem sonunda katılım bankasına ödenmeyen Mudârebe finansmanı hesabının borç hesabına dönüştürülmesinin sebebi budur.

Ek (E)
Tanımlar

Mudârebe

Bir tarafın sermaye, diğer tarafın emek koyduğu kâr ortaklığıdır. Yatırım hesabı sahiplerinin fon sağlayıcı olarak, katılım bankalarının ise Mudârib olarak hareket etmesiyle yürütülebilir. Katılım bankası; yatırım hesabı sahiplerinin fonlarını kabul etme, iki taraf arasında anlaşılan şekilde kârın paylaşılması ve kendisine ait kasıt, kusur ve sözleşmeye aykırı haller dışında zararın oluşması halinde bunun fon sağlayıcılar tarafından karşılanması isteğini duyurur. Söz konusu durumlarda oluşan zararlar katılım bankası tarafından karşılanır. Mudârebe sözleşmesi; katılım bankasının kendi adına veya yatırım hesabı sahipleri adına fon sağlayıcı olarak hareket etmesiyle katılım bankası ve işletme sahipleri veya çiftçiler, tüccarlar vb. içerecek şekilde diğer esnaflar arasında gerçekleştirilebilir. Mudârebe; alım satım işlemlerinde kumar unsurunu içeren ve spekülasyon olarak bilinen işlemlerden farklıdır (Bu standart sadece mudarebeye uygulanır).

Kısıtlanmamış Yatırım Hesapları[4]

Bu hesap türünde yatırım hesabı sahibi, fonlarının nereye, nasıl ve hangi amaçlarla yatırılacağıyla ilgili hiçbir kısıtlama uygulamaksızın Katılım bankasının uygun gördüğü şekilde fonlarının kullanılması konusunda Katılım bankasına yetki vermektedir. Bu anlaşmaya göre Katılım bankası yatırım hesabı sahibini fonlarıyla kendi fonlarını veya kullanım hakkına sahip olduğu kendisindeki diğer fonları (örneğin cari hesaplar) karıştırabilmektedir. Yatırım hesabı sahipleri ve katılım bankası, yatırım yapılan fonların getirisini genellikle paylaşırlar (Kavramsal Çerçeve 13. paragraf).

Kısıtlı Yatırım Hesapları[5]

Bu hesap türünde yatırım hesabı sahibi, fonlarının nereye, nasıl ve hangi amaçlarla yatırılacağıyla ilgili bazı kısıtlamalar uygulamaktadır. Ayrıca, katılım bankasının kendi fonlarıyla kısıtlı yatırım hesabı fonlarını yatırım amaçları açısından karıştırmama zorunluluğu bulunabilir. Bununla birlikte, yatırım hesabı sahiplerinin uyguladığı başka kısıtlamalar da bulunabilir. Örneğin, yatırım hesabı sahipleri kendi fonlarının katılım bankası tarafından taksitli satış işlemlerinde, kefilsiz işlemlerde veya teminatsız işlemlerde kullanılmamasını mecbur tutabilir ya da katılım bankasının bir yatırımı üçüncü bir taraf kullanmadan kendi başına yapmasını zorunlu tutabilir (Kavramsal Çerçeve 13. paragraf).

[4] Kısıtlanmamış katılımlı yatırım tahvilleri ve benzer nitelikteki diğer hesaplar kısıtlanmamış yatırım hesaplarına eşdeğerdir.
[5] Kısıtlı katılımlı yatırım tahvilleri, kısıtlı katılımlı yatırım birimleri (yatırım fonları) ve benzer nitelikteki diğer hesaplar kısıtlı yatırım hesaplarına eşdeğerdir.